

Ролята на приобщаващия учител за ефективното участие на деца с множество увреждания в общообразователната среда*

Магдалена Хаджиева

Abstract: *The role of inclusive teacher for the effective inclusion of children with multiple disabilities in the general education in the mainstream school: During the last years the concept of inclusion and inclusive education and its underlying principles are accepted as a new ideology guiding the educational services for children with disabilities in the mainstream schools. At the same time, the participation of children with more complex needs in such services still presents diverse challenges to the teachers, families and policymakers. In this article we consider the role of the inclusive teacher for the effective inclusion of children with multiple disabilities in the mainstream school.*

Keywords: *inclusive education, children with multiple disabilities, inclusive teacher.*

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните десетилетия обучението на деца с множество увреждания е обект на разглеждане в редица проучвания и изследвания в световен мащаб. Налице е радикална промяна на разбирането за особеностите в развитието, комуникацията и подходите за подкрепа на тази група ученици. С повишено внимание се обсъждат и различните модели на обучение в контекста на цялостните реформи в образователната система. Съвременните тенденции за прилагане на принципите на приобщаващото образование дават много нови възможности за включване на всички ученици в образователния процес. В научната литература са описани редица положителни примери и добри практики за ефективното приобщаване на деца с увреждания в общообразователната среда като в същото време се поставят и много въпроси за практическото осъществяване на приобщаването на ученици с по-тежки нарушения. Една от най-обсъжданите теми в тази концепция са именно компетентностите на приобщаващия учител като ключов фактор за развитието на потенциала за учене на деца с различни затруднения.

ИЗЛОЖЕНИЕ:

Децата с множество увреждания се свързват със сложни и комплексни прояви на различни по вид, характер и степен нарушения, които оказват комбинирано въздействие върху цялостното развитие. Тези ученици обикновено имат коефициент на интелигентност, който не може да се измери със стандартните тестове, както и различни по степен интелектуални, двигателни, сензорни и комуникативни нарушения (Левтерова, 2007). В тази категория попадат лица със значителни или дълбоки обучителни трудности, както и лица с едно или повече значими моторни/сензорни увреждания и/или специфични здравословни проблеми (Fred Orelve и Dick Sobsey, 1996).

Затрудненията, които педагозите срещат всекидневно в процеса на работа с тях предизвиква широки дискусии поради значителните ограничения в общуването и ежедневно функциониране на децата с множество увреждания, особено що се касае до организационните аспекти на този процес, както и по отношение на приложимостта на методиките и програмите за обучение.

Въпреки всички предизвикателства обаче, правата на децата с множество увреждания на достъп до някаква форма на училищно образование са безспорни и приети, макар че учебните планове, методиката на работа и оценяване на

* Статията е финансирана по проект № МУ15-ПФ-011/23.04.2015 Фонд "НИ" на ПУ "Паисий Хилендарски"

възможностите и резултатите подлежат на непрекъсната дискусия. Сега, в началото на 21 век, приобщаването и принципите, които са в основата на приобщаващото образование биват представяни и възприети като идеология в организирането и предоставянето на социални и образователни услуги за хора с увреждания като цяло, и в обучението по-конкретно (Lyons, G., & Arthur-Kelly, M. (2014). Появява се и нова социална и образователна роля – тази на ПРИОБЩАВАЩИЯ УЧИТЕЛ за различните деца, поставят се и нови изисквания за компетентности на приобщаващия и общообразователния учител (Левтерова, 2015). Според автора именно тази нова роля е от водещо значение за включване на всяко дете в училищни дейности, в изпълнението на учебни задачи и в учебни проекти, съобразно способностите му.

Достъпно ли е приобщаващото образование за децата с множество увреждания?

На този етап нормативната уредба в Р. България дава възможност обучението на децата с множество увреждания да се организира както в специалните училища, така и в рамките на общообразователни училища. Според Наредба № 1 от 23 януари 2009 г. учениците с множество увреждания се обучават по индивидуална образователна програма, както и деца и учениците със специални образователни потребности, като се акцентира върху следните области: общо моторно развитие (фини и груби моторни умения), самообслужване, когнитивни умения, езиково-говорно развитие и комуникация, социални умения, художествена дейност, трудова терапия, учебна дейност. Практиката сочи, че децата с тежки множествени увреждания, особено в случаите, в които водещото нарушение се свързва с интелектуални затруднения, масово насочвани към специални (помощни) училища. Прието е, че този модел е най-ефективен, за да се отговори на техните специфични нужди. Предвид новите тенденции в развитието на специалното образование все по-често се търсят възможности за тяхното включване и приобщаване към обучението и ежедневието на техните връстници без нарушения в рамките на общообразователната среда. В редица европейски страни този модел вече се прилага успешно. Децата с множество увреждания вземат участие в различни дейности като спортни инициативи, екскурзии, училищни празници, дейности, свързани с изкуства (музика, рисуване, театър), както и в някои учебни часове (когато средата и информацията е достъпна за тях) и др. Много фактори оказват влияние върху този процес – достъпност на средата, информираност на родителите на детето, подготовка на педагогическите и непедagogическите кадри на училището и др. Водеща роля за осъществяване на ефективно приобщаване на деца с множество увреждания в общообразователната среда имат приобщаващия учител и неговите компетенции.

В рамките на тази разработка ще използваме модела на Европейската агенция за развитие на образованието за хора със специални нужди (European agency for Special needs and Inclusive education, 2012) за четирите основни ценности, които имат фундаментално значение за работата на приобщаващия учител и ще опишем конкретното им приложение при деца с тежки множествени увреждания.

1. Способност да се оценяват различните възможности и интереси на учениците.

Необходимо условие за осъществяване на качествено взаимодействие и обучение на децата с множество увреждания е специалистите да познават спецификите на детето и да интерпретират адекватно неговото поведение, сигнали и инициативи. При децата с множество увреждания това е от изключително важно значение, за да се окаже ефективна подкрепа. Тази сфера на компетентност изисква специфична подготовка на приобщаващия учител. Препоръчва се изготвянето на Персонален профил на детето, който съдържа информация, която да е достъпна и

за останалите членове на екипа, но и адаптирана и съкратена версия, с която да бъдат запознати останалите деца в групата. Той се изготвя от екипа специалисти, които работят с детето с участието на родителите. Основана се на цялостната информация за детето, но съдържа релевантна за целите на програмата информация, например що се касае до функционални умения и затруднения, поведенчески модели, потребности и желания, информация за детето в контекста на взаимоотношенията му с околните (взаимодействие с родителите, взаимоотношения с хората, осигуряващи професионална грижа за детето), информация за предоставените услуги, както и информация за условията, в които се осъществяват тези услуги и по-конкретно обучението (Van Der Putten, Vlaskamp & Poppes, 2009).

Изготвянето на персонален профил на дете с множество увреждания често е предизвикателство за специалистите, предвид затрудненията при събиране на конкретна информация чрез директни наблюдения и разговори с родителите и близките. Подходящо е използването на стандартизиран метод за събиране на информацията. От изключително значение е да се определят интересите на детето, за да се направи най-точна преценка за дейностите, в които то да бъде включено.

Това е продължителен процес. Необходимо е да се има предвид, че както всяко дете, което попада в нова среда, така и детето с множество увреждания се нуждае от време и много подкрепа, за да се адаптира и да демонстрира своите възможности, а в по-дългосрочен план – и да развива своя потенциал.

2. Подкрепа на всички ученици

Включването на деца с множество увреждания в дейности в общообразователното училище не се изчерпва с физическото присъствие на децата в групата на техни връстници без нарушения. Важна сфера на компетентност на приобщаващия учител се свързва с т.нар. мениджмънт на участието. От него се изисква да определи в кои дейности да се включи детето, кога да се включи и с как да вземе активно участие (Левтерова, 2015).

Ключовите думи тук са „участие“ и „взаимодействие“. От огромно значение е тези ученици да участват активно в различни дейности, които са подбрани според техните възможности, интереси и предпочитания. Възможно е детето да няма активна роля в действията от самото начало. Често през първите срещи, то само наблюдава, престоят е кратък, а включването - символично. Този период е важен за него и не бива да бъде насилван и прескачан, понеже се свързва с приемане/не приемане на групата, усещане на приемане/отхвърляне от страна на групата, изграждане на базово доверие/недоверие към новата среда. Именно приобщаващия учител има задачата да подкрепи детето и да му помогне да премине през този етап, за да може в последствие да вземе активно участие. Ролята му е не да работи само с конкретното дете по време на съвместните дейности, а да работи с всички деца, като асистира детето с нарушение, за да се включи в зависимост от своите възможности и интереси. Това е един от принципите в основата на приобщаващото образование.

Организираните интервенции трябва да са достатъчно стимулиращи и мотивиращи. Една от целите е да се окаже помощ на децата с множество увреждания в процеса на осъзнаването на собствените им възможности и възможностите, които средата предоставя. Те биват окуражавани да се движат, да изследват и използват различни материали. По този начин получават знания и разширяват своите способности за участие. Често се налага и адаптиране на самата дейност, определяне на роля, която не винаги е еднаква с тази на останалите, но е също толкова значима. На детето с множество увреждания трябва да се възлагат отговорности, които да мотивират неговото представяне.

3. *Съвместна работа* – сътрудничество и работата в екип са основни подходи за всички приобщаващи учители

Тук се отнасят работа с родителите и семействата, както и съвместна дейност с други специалисти от различни области. Тези сфери на компетентност се свързват с контекста, в който се осъществява приобщаването. Важно е приобщаващият учител да общува ефективно с родителите и другите членове на семейството и да ги насърчава и консултира как да оказват подкрепа на своите деца, за да могат те да развиват своите възможности в рамките на общообразователната среда.

Приобщаващото образование изисква всички учители да работят в екип. За учениците с множествени увреждания приемствеността в подкрепата има фундаментална роля. Обучението на тези ученици изисква непрекъснатата комуникация и сътрудничество на педагозите с редица специалисти от други сфери – психолози, логопеди, ерготерапевти, рехабилитатори, медицински персонал. Не е рядкост, тези ученици да имат съпътстващи медицински заболявания (епилепсия, алергии, гастрооезофагеална рефлуксна болест и др.). Необходимо е приобщаващият учител да е запознат с тези особености и да умее да оказва съдействие и да ръководи обмена на информация между различните звена. Според Zijlstra (2003) от съществено значение са както интеграцията на информацията от различните дисциплини, така и екипното обсъждане и вземане на решения за поставените цели и методите на работа, които са най-подходящи за нуждите, възможностите и предпочитанията на детето. Добрата работа в екип се характеризира също и от отворена комуникация и консултации между специалистите (Zijlstra, Vlaskamp, & Buntinx, 2001).

4. Лично професионално развитие

Всеки специалист в сферата на приобщаващото образование носи отговорността да развива и обогатява своите знания и компетентности. Обучението и приобщаването на деца с множество увреждания към общообразователната среда е динамичен процес, който изисква непрекъснато професионално развитие, повишаване на квалификацията, информираност за нови тенденции и подходи в областта на образованието, познаване на нормативната уредба и ефективно използване на различните ресурси в ежедневната работа с деца с множество увреждания.

Когато децата срещат изключителни затруднения в разбирането на другия и изразяване на собствените нужди, приобщаващият учител има водеща роля и отговорност за подпомагане на взаимодействието и участието. Въпреки, че не съществува универсален подход за работа с децата с множество увреждания, приобщаващото образование дава възможност на децата с множество увреждания да се развиват и да има свои успехи и постижения в рамките на общообразователната среда. Ефективността на тези инициативи до голяма степен зависи от подкрепата, която оказва приобщаващият учител.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

В заключение ще посочим, че приобщаването и обучението на деца с множество увреждания са сложни процеси на планиране, организация, подбор и провеждане на конкретни дейности и оценка на ефективността на работата и постигнатите резултати. В тяхната основа стои доброто познаване на личността на детето, неговите нужди и желания, потенциални възможности и методите, чрез които екипът и средата може да подпомогне развитието на тези възможности. Водеща роля в ръководството и осъществяването на този процес има приобщаващият учител. Представеното в изложението описание на компетентните, които той са свързани с тази нова образователна и социална роля са само част от способите за осъществяване на педагогически цели при ученици с нарушения от тази категория. Основната цел на работата на приобщаващият учител се явява

именно откриването и реализирането на потенциала на детето с множество увреждания в рамките на общообразователната училищна среда.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Левтерова, Д. Интегрираното образование. Пловдив, 2007
- [2] Наредба No 1 от 23 януари 2009 г. за обучението на деца и ученици със специални образователни потребности и /или с хронични заболявания.
- [3] Lyons, G., & Arthur-Kelly, M. (2014). UNESCO Inclusion Policy and the Education of School Students with Profound Intellectual and Multiple Disabilities: Where to Now? *Creative Education*, 5, 445-456.
- [4] Zijlstra, H.P., Vlaskamp, C. & Buntinx, W.H.E. (2001) Direct-care staff turnover: an indicator of the quality of life for persons with profound multiple disabilities. *European Journal on Mental Disability*, 22, 39-56
- [5] Van Der Putten, A., Reynders K., Vlaskamp, C. & Nakken, H. (2004). A Functionally Focused Curriculum for Children with Profound Multiple Disabilities: a Goal Analysis. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, vol. 17, 71–75
- [6] <https://nfb.org/images/nfb/publications/fr/fr29/2/fr290202.htm>
- [7] <https://www.european-agency.org>
- [8] www.worldeducationforum-bg.wikispaces.com

За контакти:

Магдалена Хаджиева, Катедра „Педагогика и управление на образованието“, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, e-mail: magi_v_iv@abv.bg